

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فلسفه و کلام

عنوان:

حقیقت دینداری از منظر شهید مطهری

استاد راهنما:

دکتر علی شیروانی

استاد مشاور:

دکتر محمد مهدی گرجیان

نگارش:

ناصر جعفری پور

شهریور 1392

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقر العلوم علیه السلام می باشد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه باقر العلوم علیه السلام

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته فلسفه و کلام

عنوان:

حقیقت دینداری از منظر شهید مطهری

استاد راهنما:

دکتر علی شیروانی

استاد مشاور:

دکتر محمد مهدی گرجیان

نگارش:

ناصر جعفری پور

شهریور 1392

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقر العلوم علیه السلام می باشد

تاریخ: ۱۳۹۲/۷/۲۵
شماره: ۳۴/۳۴۵۵
پست:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

صورت جلسه دفاعیه پایان نامه

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از الطاف حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای ناصر جعفری پور دانشجوی رشته فلسفه و کلام اسلامی به شماره دانشجویی ۹۰۱۵۲۱۳۷ با عنوان: «حقیقت دین داری از منظر شهید مطهری» با حضور هیأت داوران دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام در تاریخ ۹۲/۰۶/۲۸ برگزار شد، نظر هیأت داوران به شرح زیر اعلام می گردد.

○ غیر قابل قبول

○ قبول با درجه: « عالی » نمره: « ۱۹ »

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	هیأت داوران
	دانشیار	علی شیروانی هرنندی	استاد راهنما
	دانشیار	محمد مهدی گرجیان	استاد مشاور
	استادیار	محمد تقی یوسفی	نماینده تحصیلات تکمیلی

احمد احسانی
مدیر آموزش و تحصیلات تکمیلی
امضاء

سید سجاد آل غفور
کارشناس امور پایان نامه
امضاء

ماده ۲۰: پایان نامه توسط هیأت داوران در پنج درجه ارزشیابی شده و به هر درجه نمره ای تعلق می گیرد.

۱- نمره ۲۰ تا ۱۹ عالی	۲- نمره ۱۸ تا ۱۸/۹۹ بسیار خوب	۳- نمره ۱۷ تا ۱۶ خوب	۴- نمره ۱۵ تا ۱۴ قابل قبول	۵- نمره کمتر از ۱۴ غیر قابل قبول
-----------------------	-------------------------------	----------------------	----------------------------	----------------------------------

محاسبه میانگین ارزشیابی هیأت داوران توسط نماینده شورای تحصیلات تکمیلی انجام می گیرد.

تقدیم به:

فرش نشین عرش پیما، کریمه اهل البیت علیهم السلام، حضرت فاطمه معصومه
سلام الله علیها که درخشش بارگاهش لمعه‌های معارف آل محمد علیهم السلام را ارزانی شیفتگان
تعالیم وحی می‌کند.

تقدیر:

با سپاس و شکر بی‌پایان از درگاه ذات اقدس الهی، که این بنده ناچیز را در مسیر علم‌آموزی قرار داد و با استعانت از ذوات پاک ائمه معصومین علیهم‌السلام لا سیما بقیه الله الاعظم امام زمان علیه السلام؛ تشکر فراوان دارم از استاد راهنمای محترم آقای دکتر شیروانی و نیز از استاد مشاور گرانقدر آقای دکتر گرجیان که با پیگیری‌ها و تلاش‌های خود این امر را به سامان رساندند و از همسر محترم و فرزند عزیزم که با تحمل سختی‌ها مرا در تدوین این رساله یاری دادند.

چکیده

حقیقت و گوهر دینداری چیست؟ چه نحوه‌ای از سلوک در مسیر دین لازم است تا هدف از ابلاغ دین تأمین گردد؟ این پرسش یکی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین سوالات پیش روی انسان است. در پاسخ به این سوال و نحوه مواجهه با حقیقت قدسی دین، شیوه‌های مختلفی اتخاذ شده است: برخی، صرف دل پاک را (و لو بدون عمل نیک) برای دیندار شدن انسان کافی دانسته‌اند. برخی تکیه افراطی بر عقل انسانی کرده و گوهر وجود انسان را در تعقل او دانسته‌اند. گاهی نیز عقل و ادراک، به بهانه پرداختن به دل و تزکیه نفس، مورد نکوهش واقع می‌شود. برخی نیز، تجربه شخصی افراد از دین و «گوهر» و «صدف» آن را مطرح می‌کنند. این نوشتار، با معیار قرار دادن نظر شهید مطهری در این زمینه به بررسی این نظرات می‌پردازد و در نهایت: «توحید» به عنوان گوهر همه اعتقادات معرفی می‌گردد تا جایی که حتی دو مرحله بعدی که اخلاق و احکام هستند نیز، وام‌دار این اعتقاد کلیدی و اساسی خواهند بود. چرا که در بخش اخلاق، ریشه همه ملکات و فضایل، خدا خواهی و موحد بودن است و در بخش احکام نیز، فقه و رفتار فقهی، سلوک در راهی است که خداوند متعال به ما نشان داده است و هدف از فقه، بنده محض خدا شدن است. در بخش اخلاق، «نیت خالص» به عنوان مهم‌ترین و کلیدی‌ترین امر مطرح می‌شود و بالاخره در بحث احکام (رفتار) «عمل صالح»، اصلی‌ترین مولفه وجودی انسان دیندار معرفی می‌گردد.

کلید واژه‌ها: تجربه دینی - دینداری - گوهر و صدف - توحید - ایمان - شهید مطهری.

فهرست مطالب

بخش اول: کلیات.....	1
فصل اول: طرح تحقیق.....	2
مقدمه.....	3
1.موضوع.....	3
2.بیان مسئله.....	3
3.بیان اهمیت و ضرورت موضوع.....	4
4.سؤالات تحقیق.....	5
1-4.سؤال اصلی.....	5
2-4.سؤالات فرعی.....	5
5.فرضیه تحقیق.....	5
6.پیشینه تحقیق.....	5
7.شیوه تحقیق.....	6
فصل دوم: مبانی و مبادی بحث.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
الف) مفهوم‌شناسی.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
مقدمه.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1.دین.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2.اسلام.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.دینداری.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
1-3.تفکیک دین از دینداری.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
2-3.درجات دینداری.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3-3.سنجش دینداری.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4-3. اصناف دینداری **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

ب) نظریات مختلف در حقیقت دینداری **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

مقدمه **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

1. نظریه مرجئه **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

نقد و بررسی نظر مرجئه **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

2. نظریه عقلیون **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

نقد و بررسی نظریه عقلیون **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

3. نظریه عرفا **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

نقد و بررسی نظریه عرفا **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

4. تجربه دینی **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

5. نظریه روشنفکران معاصر **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

1-5. عبد الکریم سروش **Error! Bookmark not defined.**

2-5. محمد مجتهد شبستری **Error! Bookmark not defined.**

3-5. نصر حامد ابو زید **Error! Bookmark not defined.**

بررسی نظریه گوهر و صدف دین و تجربه دینی **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

6. نظریه مختار **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

فصل سوم: **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

جایگاه ایمان در نظام معرفتی و ارزشی اسلام **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

مقدمه **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

1. ایمان در لغت و اصطلاح **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

1-1. ایمان در لغت **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

1-2. ایمان در اصطلاح **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

2. ویژگی های ایمان **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

3. علم و ایمان **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

4. ایمان مذهبی **ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.**

5. ابعاد دین و نقش ایمان در آنها..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6. متعلق ایمان..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-1. متعلق ایمان خوب..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-2. متعلق ایمان بد..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

7. آثار و فواید ایمان..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

8. ایمان و عمل صالح..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

9. نسبت میان ایمان و کفر..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

جمع بندی بخش اول..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

بخش دوم: عقاید و جایگاه آن در دینداری..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل اول: خدانشناسی..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. معرفت خدا..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. باور به توحید..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. مراتب توحید..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. نصاب توحید..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

5. توحید نظری و عملی..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6. عوامل تقویت گر و تضعیف کننده توحید..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-1. عوامل تقویت کننده..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-1-1. نماز و نیایش و انس با حضرت حق تعالی..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-1-2. تفکر در نظم مخلوقات..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-1-3. تفکر در هدایت مخلوقات..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-2. عوامل تضعیف کننده توحید..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-2-1. ایمان به طاغوت..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-2-2. عشق و علاقه انحرافی..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6-2-3. امیدهای نابجا..... ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

7. عدل الهی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

8. اسماء و صفات الهی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل دوم: معادشناسی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. ایمان به حیات پس از مرگ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. حقیقت مرگ ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. نقش اعتقاد به معاد در دینداری ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. احباط و تکفیر ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل سوم: راهنماشناسی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. ضرورت اعتقاد به رسالت و نبوت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. مسئله خاتمیت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. امامت انتصابی استمرار نبوت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. ارتباط معنوی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

جمع بندی بخش دوم ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

بخش سوم: اخلاق و جایگاه آن در دینداری ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل اول: اخلاق فردی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. تقوی، مراقبه و محاسبه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. نیت خالص ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. انس با حق تعالی با تلاوت آیات الهی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. رضا به قضای الهی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

5. توکل ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

6. شکر و سپاس ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل دوم: اخلاق اجتماعی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. احترام و محبت به والدین ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. عفو و گذشت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. عزت نفس ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. اعتراف به حقوق مردم ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل سوم: اخلاق زیست محیطی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. درس آموزی از طبیعت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. بهره‌وری صحیح از طبیعت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. عمران و آبادانی طبیعت ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. احیای ارزش تفکر و تعقل ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

5. نظافت و پاکیزگی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

جمع بندی بخش سوم ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

بخش چهارم: احکام و جایگاه آن در دینداری ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل اول: فقه اصغر (دستورات عملی شرعی؛ فروع دین). ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. ارزش وجودی اعمال و رفتار صالح ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. جایگاه فروع دین در نظام قوانین اسلام ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

3. وجوب تقلید در فروع دین ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

4. لزوم جهت گیری با فلسفه تشریح احکام ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

فصل دوم: دستورات عملی مبتنی بر حسن و قبح عقلی. ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

مقدمه ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1. تعدیل غرایز ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

2. عفت و پاکدامنی ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3. روابط حسنه با هم نوعان ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
4. تعظیم شعائر ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
5. کسب حلال ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
6. تلاش در تولید، قناعت در مصرف ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- جمع بندی بخش چهارم ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- خاتمه و نتیجه گیری ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- جمع بندی و ارائه نظر مختار ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
- الف) کتب: 151
- ب) پایان نامه‌ها و مقالات 153
- چکیده انگلیسی 154

بخش اول: کلیات

فصل اول: طرح تحقیق

مقدمه

دین به معنای اعتقاد به آفریننده ای برای جهان و انسان و دستورات عملی متناسب با این عقاید است که از سوی خداوند برای هدایت بشر ارائه شده است. انسان بدون دین؛ انسانی است فاقد ارزش و قیمت. انسانی است حیران و سرگردان، که نمی داند چه بوده است؟ چه می باشد؟ و قرار است گام در چه مسیری بگذارد؟ دین، مقوله ای الهی است که در اختیار انسان قرار داده شده است تا او با سیر در این مسیر، دینداری و دین ورزی پیشه کند. انسان، و به تبع او جامعه انسانی، با تدین و دینداری صحیح است که می تواند از منجلاب گمراهی ها در آید و کانون های رنج و بدبختی را به مراکز خیر و نیک بختی مبدل سازد.

دینداری، هرگز مسئله ای فرعی و حاشیه ای نبوده است و نخواهد بود بلکه روز به روز و با پیشرفت مظاهر علم و تمدن؛ نیاز انسان به جهت گیری های مذهبی صحیح، بیش از پیش افزون می گردد چرا که بدون آن، علم و تمدن و پیشرفت به مثابه تیغی در دست زنگی مست و یا به منزله چراغی، در دستان دزد خواهد بود.

ما در این مقال کوشیده ایم راه صحیح تمسک به دین و تدین، و دیندار بودن را تبیین کنیم تا چراغ راه علم و تمدن بشری گردد.

1. موضوع

موضوع این تحقیق، حقیقت دینداری از نظرگاه یک اسلام شناس معتبر و اصیل، یعنی استاد شهید مرتضی مطهری (ره) است.

2. بیان مسئله

دینداری، بر خلاف دین که امری الهی می باشد مقوله ای بشری است. یعنی نحوه بر

خورد انسان با دین می‌باشد و به جهت گیری مذهبی انسان مربوط است. در مورد دینداری، نظرات و آراء مختلفی ارائه شده است. مرجئه از اهل سنت، انتساب محض را کافی دانسته‌اند و صرف پاکی دل و ایمان بدون عمل را ملاک قضاوت دیندار بودن اشخاص قرار داده‌اند و این تفکر، در آن زمان دستاویزی برای کارهای زشت بنی امیه گشته بود.

عده‌ای از اهالی مغرب زمین، تجربه دینی را مطرح کرده‌اند. «شلایر ماخر» فیلسوف و متکلم آلمانی گوهر دین را «تجربه شخصی افراد» و «هرگونه احساس حال و مشاهده اشخاص از امور ماورایی» دانست و برای عقاید و اخلاق، نقشی غیر اصلی و ثانوی قائل شد و برخی افراد تنها عقل انسان را اصل و اساس قرار داده‌اند و صرفاً بر بارور کردن قوه تعقل و بهره‌گیری از آن تأکید کرده‌اند. از سویی، برخی عرفا، عقل را تنها به عنوان ابزار روح دانسته‌اند و آن را لازم، ولی غیر کافی شمرده‌اند. و عده‌ای از روشنفکران معاصر نیز «عرضی» و «ذاتی»، برای دین مطرح می‌کنند و سخن از گوهر و صدف دین به میان می‌آورند و اسلام تاریخی را از اسلام عقیدتی جدا می‌سازند. اسلام عقیدتی را اصل و مهم، و اسلام تاریخی را امری عرضی می‌دانند.

این پژوهش بر آن است تا با مراجعه به آثار گرانقدر استاد شهید مطهری (ره) به تبیین حقیقت دینداری، از منظر این متفکر اسلامی پردازد.

3. بیان اهمیت و ضرورت موضوع

پژوهش خوب و مناسب، آن است که هم دارای فواید نظری و علمی باشد و هم کارکردهای کاربردی و عملی مناسبی را دارا باشد.

مسئله دینداری؛ از نظر علمی، افق‌های فکری گسترده‌ای را فرا روی طالبان معارف دین می‌گشاید ولی مهمتر از آن؛ جنبه عملی و کاربردی مسئله می‌باشد و آن اینکه، حکومت اسلامی کشور ما ایران؛ در پی ارتقای تدین و دینداری می‌باشد و در پی این هدف است که، فراتر از سخن و گفتار، آموزه‌های دینی، لباس عمل بپوشد لذا برای باز تولید مقیاس‌های دینداری متناسب با مبانی اسلامی و سازگاری با ویژگی‌های بومی کشور خود، لازم است ابتدا،

مولفه‌های اصلی دینداری را با رجوع به منابع معتبر، که آثار گرانقدر شهید مطهری (ره) قطعاً یکی از آن منابع می‌باشد، به دست آوریم.

4. سوالات تحقیق

4-1. سوال اصلی

سؤال اصلی این است که حقیقت دینداری از منظر شهید مطهری چیست؟

4-2. سوالات فرعی

1- از نظر شهید مطهری جایگاه عقاید در دینداری چیست؟

2- از نظر شهید مطهری اخلاق چه جایگاهی در دینداری دارد؟

3- از نظر شهید مطهری احکام چه نقشی در دینداری دارد؟

5. فرضیه تحقیق

گوهر دینداری در نظریه مختار، در سه رکن اساسی خلاصه می‌شود:

1- در بخش اعتقادات، توحید و خداشناسی و ایمان به او، شناخت صفات جلال و جمال او، رکن و پایه اصلی همه اعتقادات است و این ایمان و اعتقاد ناگزیر، ایمان به نبوت و معاد را در پی خواهد داشت و حتی دو بخش دیگر دین (اخلاق و احکام) نیز وام دار بحث توحید می‌باشند.

2- در بخش اخلاق، مهم‌ترین و کلیدی‌ترین آموزه دین «نیت خالص» است، چرا که از دیدگاه اسلام، کارنیک‌ی ارزشمند است که صرفاً برای تحصیل رضای الهی انجام گیرد. «وَأْمُرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ»؛ و فرمان نیافته بودند جز اینکه خدا را بپرستند، و در حالی که به توحید گراییده‌اند، دین [خود] را برای او خالص گردانند. سوره بینه (98) آیه 5.

3- و در بخش احکام رکن اصلی؛ عمل صالح می‌باشد که نتیجه دو رکن قبلی است چه اینکه، معرفت واقعی و نیت خالص باید مقدمه شود تا اعمال صالح از انسان سرزند.

6. پیشینه تحقیق

این موضوع با قیود آن تاکنون مورد بررسی جامع قرار نگرفته است. البته در بین آثار

مفید و گرانبگری که توسط اساتید و فضلاء محترم تهیه شده است، به ابعاد دیگری از این بحث پرداخته شده است نظیر مقاله استاد محمد مهدی گرجیان و خانم زهرا شریف با عنوان «گوهر دین و دینداری از منظر عرفان اسلامی» که در شماره 3 مجله «فلسفه دین» دانشگاه پردیس تهران چاپ شده است و نیز نظیر مقاله استاد علی شیروانی با عنوان «مبانی نظری مقیاس‌های دینداری در اندیشه اسلامی» که در شماره 8 و 9 مجله «آیین حکمت» دانشگاه باقرالعلوم قم چاپ شده است و «گوهر و صدف دین» نوشته آقای محمد کاشی زاده و «قبض تجربه نبوی یا بسط آن» اثر آقای دکتر عبدالحسین خسروپناه و دو پایان‌نامه تحت عناوین «ذاتی و عرضی از دیدگاه علامه طباطبایی» نوشته محمد جواد هاشمی در دانشکده الهیات و معارف اسلامی و «گوهر و صدف در مفاتیح الغیب صدرالمتألهین شیرازی» نوشته عبدالله گودرزی در دانشگاه شهید بهشتی؛ ولی عناوینی که ذکر شد، اولاً اغلب در حد مقاله می‌باشند و ثانیاً با رویکردهای دیگری می‌باشند و به مبانی اندیشه شهید مطهری، کمتر پرداخته شده است و یا شاید اصلاً پرداخته نشده است. لذا از این کار می‌توان به عنوان کاری نو یاد کرد.

7. شیوه تحقیق

نوع روش این پژوهش؛ توصیفی - تحلیلی است که ابتدا با استفاده از روش گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای از فیش‌های تحقیقاتی مناسب استفاده شده و در نهایت با استفاده از روش استدلال عقلی و نیز روش نقلی، سعی شده است اطلاعات به دست آمده، تحلیل شود تا با ارائه تحلیل مناسب، پژوهش مناسبی شکل گیرد تا گامی کوچک در مسیر پیشرفت و تحول در معارف دین باشد.